

hirciliğe ait meseleler üzerinde derin tetkikler ve tettebbüler yapmak istiyen herkes kitabın bu kısmında en büyük rehberini bulabilir.

Hülâsa, bu kitaptan dolayı müellifi tebrik edebiliriz. Bir branş üzerinde ilk defa telif edilmiş olan bir eserin böyle bir emniyet ve bahis mevzuu olan bütün problemler hakkında bu kadar büyük bir bilgi ve ihtisas dairesinde yazılmış olması çok nadirdir. *Reuter*'in kitabı ile Türkiyede şehircilik sahasında çalışan ve çalışacak olan bütün unsurlar ve Türk talebesi hakikî bir «başlangıç» a kavuşmuşlardır. Bu eserin Türkiyenin şehircilik hayatı için çok zengin ve büyük faydalar temin edeceği ümit edilebilir.

Prof. Dr. Gerhard Kessler

SAMED AĞAOĞLU: Küçük san'at meseleleri, Türkiyede ve başka yerlerde. Tevzi yeri: Üniversite Kitabevi, İstanbul 1939, s. 172.

Eser iki kısımdan mürekkeptir; her kısım dört fasla ayrılmıştır. Müellif birinci kısmın birinci faslında küçük sanatı ve sanatkârı tarif ile bunlara dair mefhumları tebarüz ettirmeğe çalışmaktadır.

Birinci kısmın ikinci faslı küçük sanat tarihine hasredilmiş ve bu meyanda küçük sanayi muhtelif devrelere göre mütalâa olunarak Kurunu kadîme, Feodal devir, Korporasyon devri, Monarşik devir, Fransız İhtilâlini takip eden devir tetkik edilmekte ve içtimâî sınıf olmak üzere küçük sanatkârlar, küçük sanatkârların bir sınıf haline gelmesi, küçük sanatkârların müşterek iktisadî menfaatleri, müşterek ahlâkî telâkkiler ve küçük sanatkârları birleştiren müşterek iktisadî ve içtimâî nazariye gibi meseleler tahlil olunmakta ve incelenmektedir.

Birinci kısmın üçüncü faslı, muhtelif memleketlerde küçük sanat teşkilâtından bahsetmektedir. Bu bahiste korporasyon sistemine müstenit teşekküller, İtalyada sendika teşkilâtı, federasyon ve konfederasyonlar, korporasyonlar, Alman teşkilâtı (mecburî korporasyon, şef prensipi, meslekî kabiliyet rejimi), Polonya ve Macaristan teşkilâtları, sendika sistemini tatbik eden memleketlerden Fransa, Alsas teşkilâtı, beynelmilel küçük sanat teşkilâtı ve küçük sanat-

kârların beynelmilel iş bürosu ile münasebetleri gibi bir takım sistemler ve meseleler mevzuubahs olmaktadır.

Nihayet birinci kısmın son faslını teşkil eden dördüncü fasıl «küçük sanat meseleleri ve Devlet müdahalesi» problemi ile meşgul olmaktadır. Bu faslın iştigal ettiği en mühim meseleler, küçük sanatkârların adedi ehemmiyeti, çıraklık, müstakil ve tâbi küçük sanatkârlar, kredi ve kooperatifler meseleleri teşkil etmektedir.

Eserin ikinci kısmı Türkiyede küçük sanat ve sanatkâra tahsis edilmiş olup bu kısmın birinci faslı «tarihte ve bugünkü mevzuatımıza göre küçük sanat ve sanatkâr» a hasredilmiştir. Bu fasılda mecburî teşkilât devri kısaca tetkik edildikten sonra, ticaret ve sanayi odaları kanununun tatbikine müteallik nizamnameye, esnaf cemiyetleri talimatnamesine, ticaret ve borçlar kanunlarına ve kazanç ve muamele vergileri kanunlarına ve istatistiklere göre küçük sanat ve sanatkâr tetkik edilmekte ve küçük sanatlar kanunu projesi, küçük sanatkârın hukukî vaziyeti ve nihayet iş kanunile küçük sanatkâr arasındaki münasebetler tebarüz ettirilmektedir.

İkinci kısmın ikinci faslında «memleketimizde küçük sanatkârın adedi ehemmiyeti ve küçük sanat mmtakaları ve vaziyeti» bahis mevzuu edilmektedir.

İkinci kısmın üçüncü faslı memleketimizde küçük sanayi teşkilâtından bahsetmekte olup meslekî teşkilât, cemiyetin vazifeleri ve bütçesi, kredi ve kooperatif teşkilâtı, halk bankası ve halk sandıkları kanunu esere dercedilmiştir.

Nihayet ikinci kısmın dördüncü faslında, Cümhuriyet Halk Fırkasının küçük sanat siyasetini ve küçük sanatlar kanunu projesini görüyoruz.

Müellif 158-163 üncü sahifeleri bu mevzuun tetkikinden hâsil olan neticeye hasrederek memleketimizde bu sahada görülen inkişafı, köy ve ziraî kalkınma hareketi ile küçük sanayi arasındaki münasebetleri, iktisadî ve içtimaî himaye tedbirlerini bahis mevzuu etmektedir.

Yukarıya muhtevasını kısaca dercettiğimiz eserin bu suretle kısım ve fasıllara taksimi muvaffak olmuştur. Eser mütalâa edilirken, okuyucu bu hususta müşküle tesadüf etmemektedir. Kitabın hazırlanmasında tanınmış müelliflerin eserlerinden istifade edilmiş ve yerli mevzuata mümkün olduğu kadar fazla yer bırakılarak Türkiyeye ait kısım daha mufassal tetkike tâbi tutulmuştur.

Eseri okurken ilk göze çarpan hatalar, bazı âlimlerin ezcümle *Sombart*, *Bücher* ve *Marx* gibi müelliflerin isimlerinin Zombard,

Buher ve Marks şeklinde hatalı bir surette yazılmış veya dizilmiş olmasıdır. Malûm olduğu üzere ilmî neşriyatı gazete neşriyatından ayırmak bakımından müelliflerin isimlerinin doğru yazılmasına dilkat etmek icabeder. Ayrıca kitapta ufak tefek tertip hataları da vardır.

Müellif birinci kısmın birinci faslında, muhtelif memleketlerin mevzuatından misaller getirmek, tarihî istihaleyi tetkik, içtimaî ve siyasî telâkki farklarını tebarüz ettirmek, kanunî esasları ve içtimaî nazariyeleri saymak ve nihayet mahkeme içtihatlarından istiane etmek suretile küçük sanat ve sanatkârı efradını cami bir şekilde tarif etmeğe uğraşmaktadır. Biz burada şu noktayı tebarüz ettirelim ki küçük sanat ve sanatkâra ait tam bir tarif bulmak oldukça müşküldür. Gerek vazın kanunlar, gerek bu işle uğraşan mütefekkirler hemen hemen bütün memleketlerde küçük sanat ve sanatkâra hâs, mükemmel ve müşterek bir tarif bulmak hususunda müşkülâta maruz kalmışlardır. Bilindiği veçhile bir taraftan «ev sanayi» dediğimiz kapitalist teşekkül şekli ve diğer taraftan «büyük ve orta sanayi» tarihî istihale ve inkişaf bakımından umumiyetle küçük sanayie istinat ederler ve bu cihetten aralarında bir çok müşterek noktalar, bağlar ve yekdiğerine müşabih bazı yanılıcı benzerlikler vardır. Mühtelif memleketlerin mevzuatında ve hattâ tek bir memleketin muhtelif mevzuatında (meselâ Türk iş, ticaret, borçlar, muamele ve kazanç vergileri ve teşviki sanayi kanunlarında olduğu gibi) kanunların mevzularını teşkil eden ve yukarıda ismi geçen sanayi şubelerini tarif veya tefrik ederken muhtelif kıstaslar ve bu cümleden olmak üzere işçi adedi, muamele vüsati, muharrik kuvvet gibi bazı âmiller tefrik ve tarifine esas ittihaz edilmiş olmakla beraber bunlardan her birisi başlı başına tam ve kâmil bir fark olmaktan uzaktır. Netekim bundan dolayıdır ki kanunların tatbikinde bir çok ihtilâflara tesadüf edilmekte ve esnafın menfaat saikasile kaçamaklı yollar aradıkları görülmektedir. Bir işletmenin dokuz veya dört işçi kullanmakla, on veya beş işçi kullanması arasında nihayet büyük bir fark olmasa gerektir. Ayrıca muharrik kuvvet farkı dahi tabii bir fark clamaz. Muharrik kuvvet kullanıp kullanmamak hali sıhhatli bir tarife esas teşkil edemeyeceği gibi muayyen beygir kuvvetine kadar makine kullananları küçük sanayiden addederek bu kuvvetin fevkinde makine istimal edenleri orta veya büyük sanayie ithal etmek dahi sırf bu muhtelif sanayi arasında mutlak surette bir hudut çizmek ihtiyacından doğmuş sun'î farklardır. Fakat şunu da itiraf etmek lâzımdır ki, yapılacak başka bir şey de yoktur. Küçük sanayi ile

fabrika sanayiini ayıran diğer nazarı farklara gelince, bunlar da kabili münakaşa unsurlar olmakla beraber yeri burası değildir.

Diğer taraftan küçük sanayiın tarifi için en iyi yol, küçük sanatlar kanunu projesini hazırlayanların yaptıkları ve müellifin de «ilk hakiki ve ilmi tarif» olarak tavsif ettiği gibi (sahife 96) yine küçük sanayii ele almaktır. Küçük sanatkârların esas ittihaz edilmesi suretile yapılacak bir tarif her halde hakikatten daha ziyade uzaklaşır. Kanun projesinin tarifinde müellifin saydığı aslı ve talî unsurların haricinde (sahife 97) nazarı dikkati celbeden nokta, kanun vazımın «usta» tâbirini kullanmış olmasıdır. Bu tâbirle kanun vazımın küçük sanayiın tarifinde ananeyi de bir esas unsur olarak nazara almış olduğunu zannediyoruz. Müellifin, proje tarifinde «ihmal edilmiş noktalar» olmak üzere saydığı «iptidaî maddenin mülkiyeti» ve «makine kullanıp kullanmadığı ve kullandığı takdirde mamulün meydana gelmesindeki hissesi ne olduğu» gibi başlıca iki şıkda topladığı mütalâalarına şahsan iştirak edemeyiz. Zira bugün modern telâkkiye göre ham maddelerin mülkiyetinin müşteri veya müstakil küçük sanatkâra ait olmasının hiç bir ehemmiyeti yoktur. Bu hususta «terziler» güzel bir misal teşkil eder. Makine kullanıp kullanmamak meselesine gelince; bugün sureti umumiyede bütün küçük sanayi branşlarında makine kullanmağa doğru bir temayül olup, bu husus gerek devletler ve gerek küçük sanayie ait meslekî birlikler ve kooperatifler tarafından teşvik ve himaye edilmektedir. Makine kullanıldığı takdirde mamulün meydana gelmesindeki hissesinin de araştırılmaya değer yeri yoktur. Nihayet vazu kanun İş kanunile bir tezağ teşkiline mâni olmak üzere, küçük sanayiın tarifine işçi adedini de sıkıştırmış ve kullanılacak işçiyi «sayısı onu geçmiyen çırak ve kalfalarla birlikte» tâbirile tesbit etmiştir. Müellif «İş kanununa göre küçük sanatkâr» başlığı altında (sahife 100) «... Borçlar kanununun küçük sanatkârı daha ziyade işçi addetmiş bulunması karşısında İş kanununun da aynı temayülde olduğu neticesine varılabilir» demektedir. Fikrimize göre bu hüküm yerinde değildir. Zira bir kere İş kanununun küçük sanatkâr ve sanayii mevzuubahs etmemiş olmasından sarfınazar, işçi adedinin tahdidî (İş kanunu madde 2) suretile zaten mezkûr kanun küçük sanatları şumulünün dışında bırakmıştır. Onun için küçük sanayile İş kanunu arasında bir münasebet aramak füzulidir.

Müellif, K. *Bücher*'m sanayi hakkında yaptığı tasnifi kitabına dercetmiş (sahife 7), fakat mefhumlar yanlış tercüme edilmek suretile bugün Türk ilim âleminde yerleşmiş olan bazı tâbirlerde ka-

rişıklık husulüne sebebiyet verilmiştir. Meselâ müellif, tasnifin birinci kademesini teşkil eden «ev işi» ne «ev sanayii» demekle ve tasnifin dördüncü kademesini teşkil eden «ev sanayii» ne «müşterek imal» demekle okuyucuları şaşkırtan ve yanlış anlamalara yol açan bir vaziyet hâsıl olmuştur. Saniyen müellifin «müşteri hesabına çalışma» olarak tercüme ve bizim «fiat işi» diyegeldiğimiz şekil ile küçük sanayi arasında da bir fark yoktur.

«Tarihte küçük sanat ve sanatkâr» bahsi tetkik edilirken cidden pek mükemmel bir eser olan «Mecellei umuru Belediye» (Osman Nuri) den istifade edildiği bibliyografya listesinden anlaşılmaktadır. Bu hususta memleketimizde mevcut neşriyat ve vesaik oldukça zengindir. Bu meyanda «Gedikler» (Sıtkı), «İstanbul hayatı» (Ahmet Refik), «Orta çağda Türk tecim ve sanat hayatı — Esnaf teşkilâtı» (Galip), «Naima Tarihi» ve sair eserler ve bilhassa bütün bu eserlere mehz teşkil eden Devlet Arşiv Dairesindeki vesikalar zikredilebilir.

«Memleketimizde küçük sanatların bugünkü iktisadî ve içtimai vaziyeti» başlığı altında müellif İktisat Vekâletinin 937 ve 938 seneleri nüshalarında neşredilen etüdleri aynen dercetmiş, fakat müteakip tetkiklerden hangilerinin bu etüdlere olduğu ve hangilerinin - eğer varsa - müellifin zatî ve şahsî tetkiklerine istinat ettiği bir işareti mahsusa ile gösterilmediğinden okuyucuda tereddüt hâsıl olmuştur.

Memleketimizde küçük sanayi sahasında büyük ve ehemmiyetli bir mevki olan İstanbul şehrinin ve İstanbul esnaf cemiyetleri mesaisinin tetkik edilmemiş olması ve kitapta zatî mütalâa ve tenkitlere çok az yer bırakılmış bulunması, bu güzel esere noksanlık vermekte ve bu yolda yapılacak bir tetkikin gerek ilmî neşriyat bakımından ve gerek tatbikat sahasında getirmesi melhuz faide ve nimetlerden bizleri mahrum bırakmaktadır.

Bununla beraber müellifin «ön söz» de tebarüz ettirdiği gibi, eser « ... küçük sanat meselesi üzerinde ilk kitaptır. Bu onun zâfını ve fakat bu zâfın mazur görülmesi sebebinin teşkil eder.» Filhakika müstakil bir kitap olmak bakımından bu iddia doğrudur. Küçük sanayiın tarif ve mefhumuna, bugünkü meselelerine ve tarihçesine ait müstakil bir eser olmamakla beraber, bazı iktisadî kitapların içlerine sıkıştırılmış ve bu noktaları izah, tetkik ve tenvir eden mükemmel fasıllar vardır.

Doğru veya yanlış olarak yukarıda tebarüz ettirdiğimiz noktaları ve bunların dışında kalan sair iktisadî ve içtimai âmilleri

müellifin müteakip eserlerinde nazarı dikkate alarak ve bilhassa memleketimizi alâkadar eden meseleler üzerinde durarak daha olgun ve mütakâmil eserler vücutte getirmesini temenni eder ve kendisinin ilmî ve faydalı mesaisinden bunu bekleriz.

Dr. Orhan Tuna

HARALD LOSSOS: *Bilanz der deutschen Devisenbewirtschaftung. Münchener volkswirtschaftliche Studien, Neue Folge, Heft 29. Jena, Gustav Fischer, 1940. — 164 sahife. — Fiyatı: RM 6,—.*

Son senelerde yayın sahasına çıkan Alman neşriyatının bir çoğu, kambiyo tahdidatındaki buhranın vücutte getirdiği bir hal çaresini görmekten ziyade, bunların prensip bakımından yeni bir para sistemini ihdas etmekte olduklarını ileri sürmekte ve kambiyo tahditlerinin Gold-exchange mekanizması yerine kaim olarak millî ekonomiyi cihan piyasası durumunu nazarı itibara almaktan kurtaracaklarını, muhtar bir konjonktür siyasetine imkân vereceklerini, sermaye ihracını ayarlamağa hizmet edeceklerini ve nihayet dış ticaret münasebetlerini düzenli bir sistem haline ifrağ edeceklerini iddia etmektedirler.

Lossos'un bahis mevzuu ettiğimiz eseri *Adolf Weber*'in yetiştirdiği talebenin yazılarını vasıflandıran aynı yüksek ilmî seviyeyi muhafaza etmektedir. *Luckas* yazdığı eserde kambiyo idareleri hakkındaki nazariyesini bu tahditlerin fonksiyonlarından istintaç ederken, *Lossos* tarihî inkişafı ele almakta yani kambiyo tahditlerinin ihdasını; sermaye ihracının yasak edilmesi, ithalâtın kısılması ve nihayet dış ticaretin topyekûn mürakabesi yolunda izah etmektedir. *Lossos* iki taraflı takas muamelâtının müdafaası sadedinde ileri sürülebilecek olan müsbet delillerin hepsini göstermektedir. Maamafih bunu yaparken, *clearing* muamelâtının emperyalist ekonomi siyasetine bir vasıta ve âlet oluşunu ityân etmediği unutmamıştır, halbuki son günlerde akdine şahit olduğumuz gibi kambiyo rayiçlerinin değiştirilmesi suretile yapılan yeni clearing muahedeleri onun bu yolda vereceği malûmat için elverişli misaller olabilirdi. Müellifin büyük ve geniş mekanların «Grossräume» muhassenatı hakkında